

Γιώργος Νικολαΐδης*

Ο σύγχρονος Γάλλος φιλόσοφος Αλαΐν Μπαντιού έγραφε πριν πολλά χρόνια πως οι περιστάσεις που γεννούν φιλοσοφικό στοχασμό είναι εκείνες στις οποίες συναπάντιονται δυο κατά τα λοιπά ασύμβατοι κόσμοι[1]. Το πρωτοτυπικό παράδειγμά του είναι ο αρχαίος Έλληνας μαθηματικός Αρχιμήδης τον οποίο συναντά ο Ρωμαίος λεγεωνάριος στην παραλία των ήδη κατακτημένων Συρακουσών να λύνει γεωμετρικά προβλήματα πάνω στην άμμο. Ο στρατιώτης του παραγγέλλει να πάει αμέσως να παρουσιαστεί στον Ρωμαίο διοικητή και ο μαθηματικός και φιλόσοφος απαντά «μη μου τους κύκλους τάραττε» («μη μου χαλάς τους κύκλους μου») παραδομένος στην αχρονικότητα του κόσμου των μαθηματικών όπου οι κοσμικές εξουσίες και η αίσθηση του επείγοντος δεν έχουν καμία θέση. Ο Ρωμαίος έξαλλος με αυτή την «περιύβριση αρχής» τού παίρνει το κεφάλι. 22 αιώνες μετά όλη η ανθρωπότητα θυμάται τον Αρχιμήδη και το έργο του. Τον Ρωμαίο στρατηγό Μάρκελλο που έδωσε την εντολή και ακόμα περισσότερο το λεγεωνάριο που την εκτέλεσε είναι ζήτημα να τους θυμούνται ελάχιστοι ιστορικοί της ανόδου της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Οι κόσμοι όμως και των δυο διατρέχουν τους αιώνες.

Μια τέτοια περίσταση έλαβε χώρα στις απαρχές της τρέχουσας πανδημίας του κορωνοϊού. Σε μια περίοδο όπως εκείνη του Φλεβάρη-Μάρτη του 2020, στην οποία κυριολεκτικά όλοι, πολιτικοί ηγέτες όλων των «χρωμάτων», επιστήμονες, φιλόσοφοι και ακαδημαϊκοί, θρησκευτικοί ηγέτες και ολιγάρχες της οικονομίας, απαξάπαντες προσυπέγραφαν το «κλείσιμο» της μιας κοινωνίας μετά την άλλη μπροστά στο δέος της πανδημίας, δυο ακαδημαϊκοί, προερχόμενοι από εντελώς διαφορετικά πλαίσια και με τελείως διαφορετικές αφετηρίες, ήταν εκείνοι που δημόσια αντιπαρατέθηκαν στο σαρωτικό τσουνάμι των απαγορεύσεων σε ολόκληρο σχεδόν τον πλανήτη. Στις 26 Φλεβάρη ο Ιταλός φιλόσοφος Τζόρτζιο Αγκάμπεν, με άρθρο του στην εφημερίδα *Il Manifesto*[2] διατύπωσε την άποψη πως η παρούσα πανδημία είναι άκρως υπερτιμημένη ως προς τον πραγματικό κίνδυνο ζωής που αναπαριστά για τις κοινωνίες και πως τα ακραία μέτρα με στόχο δήθεν την αντιμετώπισή

της αποτελούν ένα παγκόσμιο πείραμα κοινωνικής μηχανικής το οποίο ανεβάζει την «κατάσταση εξαίρεσης» (μια θεωρητική έννοια περιγραφής της αυταρχειοποίησης των θεσμών και της κοινωνικής ζωής) σε ανώτερο επίπεδο. Τη βασική αυτή συλλογιστική συνέχισε και επεξέτεινε σε δημόσιες παρεμβάσεις του τροποποιώντας μερικά δευτερεύοντα στοιχεία μέχρι και σήμερα. Αργότερα, στις 17 Μάρτη, ο Ελληνοαμερικανός διεθνούς κύρους επιδημιολόγος Τζον Ιωαννίδης δημοσίευσε στην ιατρική ιστοσελίδα statnews.com άρθρο με τον εύγλωττο τίτλο «A fiasco in the making?» («Ένα φιάσκο εν τη γενέσει;»)[3] με το οποίο αμφισβητούσε την επιστημονική βάση των μαζικών απαγορευτικών μέτρων. Υποστήριζε δε πως η θνητότητα από την παρούσα επιδημία είναι πολύ μικρότερη της τότε υπολογιζόμενης και πρότεινε την εντατική συλλογή περισσότερων εμπειρικών δεδομένων πριν από οποιεσδήποτε τέτοιες αποφάσεις οι οποίες αναμένεται να έχουν δυσμενέστερες επιπτώσεις στον κοινωνικό ιστό. Στην ίδια πάνω-κάτω οπτική συνέχισε μέχρι σήμερα να δημοσιεύει άρθρα και να δίνει συνεντεύξεις είτε αναλύοντας τα παγκόσμια εμπειρικά και ερευνητικά δεδομένα είτε παρουσιάζοντας δικές του έρευνες που κατά την εκτίμησή του εδραιώνουν τους ισχυρισμούς του.

Το πόσο ομόλογη είναι η σκέψη των δυο αυτών τόσο διαφορετικών κατά τα άλλα διανοουμένων είναι εντυπωσιακό. Η βασική ανησυχία, είτε ομολογείται ρητά (όπως στην περίπτωση του Αγκάμπεν) είτε διατρέχει όλο το κείμενο υπόρρητα (όπως στην περίπτωση του Ιωαννίδη), είναι οι επικείμενες αλλαγές στην κοινωνική ζωή με αφορμή έναν ανυπόστατο φόβο. Γράφει, για παράδειγμα, ο Αγκάμπεν στην πρώτη του δημόσια παρέμβαση: «[...] η αυξανόμενη τάση να χρησιμοποιείται η κατάσταση εξαίρεσης σαν κανονικό παράδειγμα διακυβέρνησης. Το εκτελεστικό διάταγμα [decreto legge] που εγκρίθηκε από την κυβέρνηση “για λόγους υγείας και δημόσιας ασφάλειας” παράγει μια πραγματική στρατιωτικοποίηση...»[4]. Ενώ σε επόμενη σχετική παρέμβασή του ένα μήνα μετά συμπληρώνει: «[...] Οι άνθρωποι μοιάζουν να μην πιστεύουν πια σε οτιδήποτε πέρα από μια γυμνή βιολογική ύπαρξη, η οποία πρέπει να σωθεί με κάθε κόστος. Ωστόσο ο φόβος της απώλειας της ζωής δεν μπορεί να είναι παρά το θεμέλιο της τυραννίας, εκείνου του τερατώδους Λεβιάθαν που κραδαίνει το ξίφος του...»[5]. Γράφει ο Ιωαννίδης «[...] Δρακόντεια μέτρα έχουν επιβληθεί σε πολλές χώρες, τα οποία θα είναι ανεκτά από όλους αν η πανδημία υποχωρήσει, είτε από μόνη της είτε λόγω των μέτρων. Για πόσο καιρό όμως θα πρέπει να ακολουθήσουμε αυτά τα μέτρα, και τι θα γίνει αν η πανδημία συνεχίσει για μεγάλο διάστημα; Πώς θα ξέρουμε αν τα μέτρα είναι στη σωστή κατεύθυνση ή τελικά προκαλούν περισσότερο κακό; [...] το lock-down σε όλο τον κόσμο, με ενδεχομένως τεράστιες κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες, μπορεί να είναι εντελώς παράλογο. Είναι σαν ένας ελέφαντας να δέχεται επίθεση από μια γάτα. Στην απόγνωσή του και προσπαθώντας να αποφύγει τη γάτα, ο ελέφαντας πηδάει από ένα βράχο και πεθαίνει. [...] Εάν αποφασίσουμε

να πηδήσουμε από το βράχο, χρειαζόμαστε κάποια στοιχεία για να ξέρουμε αν είναι λογική μια τέτοια ενέργεια και ποιες είναι οι πιθανότητες να προσγειωθούμε κάπου ασφαλείς»[6].

Ο Τζόρτζιο Αγκάμπεν είναι ριζοσπάστης φιλόσοφος. Επηρεασμένος από το έργο του Βάλτερ Μπένγιαμιν και του Μισέλ Φουκώ, συνδυάζει τη θεωρητική επεξεργασία των μορφών αυταρχικής εξουσίας με τη βιοπολιτική και τις επιπτώσεις ενός τέτοιου κράτους «κατάστασης εξαίρεσης» στις δημοκρατίες και τις κοινωνίες. Ο Αγκάμπεν έχει αφιερώσει επίσης σημαντικό μέρος του έργου του στη μελέτη της θεολογίας του Απόστολου Παύλου. Όντας λοιπόν γνώστης του πεδίου αυτού καίτοι ελευθεριακός, αναρωτιέται στο τελευταίο κείμενό του: «[...] η Εκκλησία, που έγινε η υπηρέτρια της επιστήμης, η οποία έχει πλέον γίνει η αληθινή θρησκεία της εποχής μας, αρνήθηκε ριζικά τις πιο ουσιώδεις αρχές της. Η Εκκλησία, υπό τον Πάπα με το όνομα Φραγκίσκος, έχει ξεχάσει ότι ο [Άγιος] Φραγκίσκος αγκάλιασε τους λεπρούς [...]»[7]. Ο Τζον Ιωαννίδης πάλι έρχεται από πολύ διαφορετική διαδρομή. Η υπερεικοσαετής και ευρέως αναγνωρισμένη δουλειά του έχει ως αντικείμενο την επαρκή τεκμηρίωση των όσων υιοθετούνται από την παγκόσμια ιατρική κοινότητα. Και δεν έχει διστάσει να έρθει σε σύγκρουση με το ιατρικό κατεστημένο, τις μεγάλες φαρμακοβιομηχανίες και τα ακαδημαϊκά εργαστήρια «παραγωγής κλινικών μελετών»[8] (αυτό που ο Βισέντε Ναβάρρο είχε ονομάσει «ιατροβιομηχανικό σύμπλεγμα») στο έδαφος μιας, ψυχαναγκαστικής θα λέγαμε, εμμονής του για επαρκή και μεθοδολογικά άρτια δεδομένα προτού μια θεραπεία ή ένα κλινικό μέτρο υιοθετηθούν. Ανάλογη είναι και η επιχειρηματολογία του στην παρούσα φάση: «δεν έχουμε επαρκή δεδομένα», για να κρίνουμε αν τα κλεισίματα κάνουν καλό ή κακό, έγραφε στις αρχές του Μάρτη. Στο τέλος του Απρίλη σε νεότερη εργασία του υπολόγισε τον κίνδυνο θανάτου από κορωνοϊό, σε χώρες όπως π.χ. η Γερμανία, να είναι ανάλογος με τον κίνδυνο να σκοτωθεί σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα κάποιος αν οδηγεί 10 χιλιόμετρα κάθε μέρα[9]! Οι τεχνικές του ενστάσεις για την ορθολογικότητα των μέτρων είναι πολλαπλές. Όλες όμως καταλήγουν στο φόβο για την πρόκληση μεγαλύτερου κακού από ό,τι καλό και σε επίπεδο ανθρωπίνων ζωών (καθώς και τα μέτρα δημόσιας υγείας, ιδιαίτερα τα πλέον κατασταλτικά, μπορεί να έχουν ανυπολόγιστες συνέπειες στην υγεία των κοινωνιών) αλλά και στον τρόπο ζωής στις σύγχρονες κοινωνίες.

Και ο Ιωαννίδης και ο Αγκάμπεν φυσικά, μετά τη δημοσιοποίηση των απόψεών τους, έγιναν στόχος για ποικίλες επιθέσεις απαξίωσης της επιχειρηματολογίας τους (αλλά και των ιδίων). Στην προσπάθειά τους δε να υπερασπιστούν τις απόψεις τους δεν απέφυγαν και οι δυο κάποια μεθοδολογικά προβλήματα. Κι αυτό όχι όταν ο καθένας τους αναγκαζόταν να στηριχθεί σε δεδομένα πέραν της δικής του θεωρητικής ενασχόλησης: δεν θα ήταν και τόσο παράλογο ο Αγκάμπεν να στηριχτεί σε σφαλερά επιδημιολογικά δεδομένα ή ο Ιωαννίδης να κάνει σφαλερές κοινωνικές ή φιλοσοφικές παραδοχές! Κατηγορήθηκαν πως υπέπεσαν σε

σφάλματα στο πεδίο τους ο καθένας, σφάλματα που φυσικά οι πολέμοί τους δεν άφησαν ανεκμετάλλευτα: π.χ. ο Αγκάμπεν υποστήριξε μάλλον λαθεμένα πως η απαγόρευση της εξόδιου ακολουθίας με παρουσία συγγενών και φίλων εφαρμόστηκε πρώτη φορά σε περίοδο επιδημίας, ενώ η δειγματοληψία της έρευνας στην περιφέρεια Σάντα Κλάρα της Καλιφόρνιας[10] που παρουσίασε ο Ιωαννίδης προς υποστήριξη των απόψεών του κατηγορήθηκε ως μη αντιπροσωπευτική[11]. Όχι βέβαια πως οι επικριτές τους απέφυγαν τα ίδια ή και πολύ πιο χονδροειδή σφάλματα[12]: παράδειγμα, οι έρευνες του περιβόητου Νιλ Φέργκιουσον του Κολέγιου Ιμπίριαλ του Λονδίνου[13] ή οι ανάλογες εκτιμήσεις του Ινστιτούτου Μέτρησης και Αξιολόγησης Υγείας[14] του Σιάτλ που αλλάζουν βδομάδα τη βδομάδα – μέχρι να ταιριάξουν με τα πραγματικά νούμερα έστω και εκ των υστέρων! Αλλά και ο Αγκάμπεν και ο Ιωαννίδης φαίνεται να αντιλαμβάνονται την παρούσα διαμάχη σαν κάτι πολύ ευρύτερο από την απλή, καθημερινή ανταλλαγή ιδεών στα πλαίσια του ακαδημαϊκού κόσμου: είναι γι' αυτούς μάλλον μια διαμάχη για τον τρόπο ζωής όλων μας στο αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα. Με αυτήν την έννοια, οι θεωρητικές διαμάχες δεν είναι αμιγώς επιστημονικές αλλά βαθύτατα πολιτικές[15].

Η εξέλιξη των πραγμάτων μέχρι σήμερα μάλλον έχει δικαιώσει τους Αγκάμπεν και Ιωαννίδη. Η επιδημία αποδείχτηκε πολύ πιο μεταδοτική από όσο αρχικώς πιστεύαμε με αποτέλεσμα να έχει επεκταθεί σε όλο τον πλανήτη ήδη μέσα σε δυο μήνες. Όλες οι κυβερνήσεις, ακόμα κι εκείνες που έλαβαν τα πλέον δρακόντεια μέτρα υποσχόμενες ρητά ή άρρητα πως με αυτόν τον τρόπο θα σταματούσε η επιδημία, σήμερα προσανατολίζονται στη μια ή στην άλλη στρατηγική για την επίτευξη της περιβόητης «ανοσίας αγέλης». Η θνησιμότητα το πρώτο τετράμηνο του 2020 είναι συγκρίσιμη ως προς την τάξη μεγέθους της με εκείνη της εποχιακής γρίπης (η οποία κινείται κάπου ανάμεσα στο 0,1% και στο 0,01%)[16]. Και τούτο και στις χώρες που πήραν πολύ αυστηρά μέτρα (Βέλγιο, Ισπανία, Ιταλία, Γαλλία) και σε εκείνες που δεν πήραν σχεδόν καθόλου μέτρα (Σουηδία, Λευκορωσία), είτε τα πήραν νωρίς νωρίς (Πορτογαλία, Ιρλανδία) είτε τα πήραν λίγο πριν από την κορύφωση της επιδημίας (Ολλανδία, Γερμανία). Ερώτημα παραμένουν οι χώρες που «έκλεισαν» τα πάντα νωρίς, αποφεύγοντας τη διάδοση του ιού, και τώρα έχουν αυτοπαγιδευθεί στην «επιτυχία» τους ξέροντας ότι όποτε «ανοίξουν» μάλλον θα πληρώσουν κι αυτές με τη σειρά τους το σχετικό τίμημα (Ελλάδα, Δανία, Φινλανδία). Έχει αρχίσει επίσης να γίνεται αντιληπτό πως άλλα πράγματα και όχι τα απαγορευτικά μέτρα μάλλον παίζουν πολύ σημαντικότερο ρόλο: το μεγάλο μέγεθος των γηροκομείων (όπως σε Βόρεια Ιταλία, Ισπανία, Σουηδία, Βέλγιο, Γαλλία κ.λπ.)[17], τα χρονίως παραμελημένα προβλήματα υγείας λόγω έλλειψης ασφαλιστικής κάλυψης (όπως στις ΗΠΑ[18]) και η έκταση της παχυσαρκίας στον πληθυσμό μοιάζουν πολύ καθοριστικότερα για το ύψος της θνησιμότητας σε κάθε χώρα. Συνακόλουθα, η υποψία που πλανάται χωρίς να ομολογείται στα κείμενα και του Αγκάμπεν και του Ιωαννίδη, ότι δηλαδή

άλλα μέσα κοινωνικής πολιτικής και δημόσιας υγείας και όχι η καταστολή ή τα διάφορα προϊόντα του «ιατροφαρμακευτικού συμπλέγματος», μπορεί να προασπίσουν αποτελεσματικότερα τις κοινωνίες μάλλον επιβεβαιώνεται: η αποϊδρυματοποίηση των πλαισίων φιλοξενίας ηλικιωμένων και χρονίως πασχόντων, η καθολική ασφαλιστική κάλυψη των κοινωνιών, η επέκταση των δυνατοτήτων των συστημάτων περίθαλψης και των μηχανισμών δημόσιας υγείας μοιάζουν πολύ πιο ελπιδοφόρες προοπτικές από ένα «κλείσιμο» χωρίς προοπτική εξόδου. Κι ακόμα, η παρατηρούμενη επιπρόσθετη θνησιμότητα του 2020[19], παρά τις περί του αντιθέτου προσπάθειες, δεν μπορεί μέχρι στιγμής να αποδοθεί στον κορωνοϊό αλλά μάλλον στα μέτρα αντιμετώπισης της επιδημίας: οι άνθρωποι σε μια σειρά από αναπτυγμένες χώρες φαίνεται να πεθαίνουν από εμφράγματα, εγκεφαλικά, αιμορραγίες και άλλες αιτίες για τις οποίες δεν πηγαίνουν ή πηγαίνουν πολύ αργά στα νοσοκομεία από το φόβο του κορωνοϊού και τους περιορισμούς των μέτρων[20].

Οι δυσοίωνες προβλέψεις και των δυο διανοητών ωστόσο μοιάζουν να επιβεβαιώνονται και στο έτερο σκέλος της συλλογιστικής τους, εκείνο του επερχόμενου ολοκληρωτισμού. Η επιβολή τέτοιας έκτασης μέτρων περιορισμού της κίνησης των φυσικών προσώπων και των ατομικών τους ελευθεριών πέρασε χωρίς σχεδόν καθόλου κοινωνικές αντιδράσεις σε ολόκληρο τον αναπτυγμένο κόσμο. Χώρες με μακρά παράδοση κοινοβουλευτισμού διοικούνται διά διαταγμάτων με όλους τους αντιπροσωπευτικούς και ελεγκτικούς της εξουσίας θεσμούς εν υπνώσει. Σε χώρες όπως η Ουγγαρία, οι κοινοβουλευτικές διαδικασίες ανεστάλησαν μέχρι νεωτέρας. Στην Πολωνία και αλλαχού οι συντηρητικές κυβερνήσεις εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία της «έκτακτης κατάστασης» για να προωθήσουν νομοθετικά πωγωνίσματα σε πεδία ατομικών ελευθεριών όπως το δικαίωμα στις αμβλώσεις, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση κ.ά. Στη δε προοπτική της εξόδου από τα περιοριστικά μέτρα -και ανεξαρτήτως αν αυτό αναμένεται να επιφέρει αναζωπύρωση της επιδημίας ή όχι, όποιο κι αν είναι το εκτιμώμενο επίπεδο της ήδη επιτευχθείσας ανοσίας- κάθε είδους τεχνολογία επιτήρησης είναι στην πρώτη γραμμή της επικαιρότητας. Διάφορα κράτη πειραματίζονται με εφαρμογές στα κινητά που εντοπίζουν άλλους ανθρώπους-ενδεχόμενες πηγές «μόλυνσης», η κίνηση των φυσικών προσώπων επιτηρείται διαρκώς ηλεκτρονικά και θα διέπεται από αυστηρούς περιορισμούς, οι πολίτες σε διάφορα κράτη υποχρεώνονται να φορούν μάσκα στις διαπροσωπικές τους συναλλαγές, κάθε είδους προσωπικά δεδομένα θεωρείται αυτονόητο ότι θα παρέχονται σε ελεγκτικούς μηχανισμούς, κρατικούς ή και ιδιωτικούς, οι συναθροίσεις επιτρέπονται με φειδώ και με έκδηλα μη αναλογικό τρόπο (π.χ. τα θρησκευτικά καθήκοντα επιτρέπονται, ενώ οι διαδηλώσεις απαγορεύονται). Το κράτος αποκτά πλέον πολύ μεγαλύτερο έλεγχο στα σώματα και στις ζωές των ανθρώπων και επιλέγει εκείνο τι είναι «για το καλό τους»: το να πηγαίνεις στη δουλειά επιτρέπεται, οι άσκοπες βόλτες απαγορεύονται, το να μαζευτούν 20 άνθρωποι σε ένα χώρο για να «βγει

στον αέρα» ένα δελτίο ειδήσεων επιτρέπεται, η συνάθροιση 20 ανθρώπων σε μια ταβέρνα απαγορεύεται κ.ο.κ. Ούτε λίγο ούτε πολύ λοιπόν δεν είναι άδικο εκείνο που έχει γραφτεί, ότι δηλαδή με την ευκαιρία της επιδημίας η Κίνα κατάφερε να εξάγει το βιοπολιτικό μοντέλο εξουσίας της στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική[21]. Όσο δε για τη διαχείριση της επερχόμενης οικονομικής κρίσης που είναι απότοκος των περιοριστικών μέτρων, οι δεκάδες εκατομμύρια άνεργοι έχουν μάλλον πολύ λίγα να περιμένουν από τα κράτη και ακόμα λιγότερες δυνατότητες αντίδρασης στις εφαρμοζόμενες πολιτικές, αφού η κατακρήμνιση της ζωής τους συμβαίνει σε ένα περιβάλλον περιορισμού των κοινωνικών διαμαρτυριών... Για άλλη μια φορά όπως και σε άλλες περιόδους «κρίσης» οι ελίτ αυτού του κόσμου αποδεικνύονται πολύ πιο ψυχραιμες στην διαχείριση και εκμετάλλευση των κρίσεων με βάση του «Δόγμα του Σοκ» της Σχολής του Σικάγο[22] ενώ οι κοινωνίες παραμένουν παγωμένες και παγιδευμένες στην παραπληροφόρηση και στην πλειοδοσία τρόμου που σπέρνουν κυβερνήσεις, μέσα μαζικής επικοινωνίας και μερίδα της επιστημονικής κοινότητας. Κι αυτό παρά τις πρόδηλες αντιφάσεις του λόγου της εξουσίας: στο τέλος του Μάρτη σχεδόν όλη η Ευρώπη κλείστηκε στα σπίτια της άχρι καιρού για να περιοριστεί η πανδημία, στις αρχές του Μάη «βγαίνει» από το lockdown παρότι η επιδημία συνεχίζεται. Κι ακόμα, μια τέτοια πολιτική ατζέντα μπορεί ίσως να ερμηνεύσει καλύτερα την αλλαγή γραμμής πλεύσης διάφορων ευρωπαϊκών κυβερνήσεων την τελευταία εβδομάδα του Μάρτη (Βρετανία, Γερμανία, Ολλανδία, Νορβηγία). Εκεί που αντιμετώπιζαν την πανδημία πολύ πιο «χαλαρά», με απομόνωση των πασχόντων και ιχνηλάτηση των επαφών τους και μαζικά τεστ, αίφνης, μετά πάνω από 6 βδομάδες επιδημίας, αποφάσισαν συλλήβδην εκτεταμένες απαγορεύσεις κυκλοφορίας που αν μη τι άλλο επιδημιολογικά δεν θα μπορούσαν σε καμία περίπτωση να αναχαιτίσουν την εξάπλωση μιας ήδη διαδεδομένης επιδημίας[23]. Όπως χαρακτηριστικά γράφτηκε πρόσφατα «το πολιτικό σύνθημα της σωτηρίας κάθε ζωής δεν είναι αθώο»[24].

Και η επιδημία, λοιπόν, αποδείχτηκε μικρότερη ως προς την πραγματικότητα της απειλής και η ζωή έγινε ήδη πολύ πιο ζοφερή απ' ό,τι πριν, με τις δημοκρατικές ελευθερίες να απειλούνται σοβαρά με αναστολή απροσδιόριστου τέλους σε ολόκληρο τον πλανήτη. Όπως δε κι αν εξελιχτεί στην πορεία των πραγμάτων η κατάσταση, και ανεξάρτητα από τις επιμέρους αστοχίες στην απολογητική τους, οι Ιωαννίδης και Αγκάμπεν αναμφίβολα πιστώνονται το γεγονός ότι έκρυσαν πρώιμα τον κώδωνα του κινδύνου στις κοινωνίες για το τι διακυβεύεται[25]. Με αυτήν την έννοια –και με τον τρόπο τους ο καθένας εκ των δυο: ο Αγκάμπεν πιο ρητά καθότι ελευθεριακός φιλόσοφος, ο Ιωαννίδης πιο συγκεκαλυμμένα ως τεχνοκράτης και φιλελεύθερος– και οι δυο αντιλαμβάνονται την αναδιάταξη των διαχωριστικών γραμμών που η παρούσα συγκυρία επιφέρει στον κόσμο γύρω μας. Ο Αγκάμπεν για παράδειγμα φαίνεται να καταλαβαίνει ότι με τη θέση του πως η πίστη, η προσήλωση σε κάτι, δεν μπορεί να τίθεται υπό την υποχρεωτική λογοκρισία της «θρησκείας

της εποχής», δηλαδή της επιστήμης, έρχεται αντικειμενικά κοντά σε κάθε είδους ανορθολογικά σώματα λόγου. Και ο Ιωαννίδης καθόσον ζει και εργάζεται στην Καλιφόρνια δεν μπορεί να μην κατανοεί πλήρως ότι η θέση του για το «άνοιγμα των κοινωνιών» τον φέρνει αντικειμενικά να υποστηρίζει κάποια μέτρα που προωθεί ο Ντόναλντ Τραμπ και η αμερικανική ακροδεξιά (παρά το γεγονός ότι, όταν σε συνέντευξή του ρωτήθηκε αν είναι υποστηρικτής των πολιτικών του προέδρου Τραμπ για την επιδημία, δεν μπόρεσε να συγκρατήσει τα γέλια του, σπεύδοντας μετά να επισημάνει πως αυτός είναι επιστήμονας και δεν ασχολείται με την πολιτική[26]...). Ούτε όμως ο Αγκάμπεν είναι ζηλωτής παλαιοσυντηρητικός ούτε κατά πάσα πιθανότητα ο Ιωαννίδης τραμπιστής. Και θα ήταν μάλλον επιπόλαιο να τους αποδοθεί πως «δεν καταλαβαίνουν» ότι το έργο τους μπορεί να χρησιμοποιηθεί από πολιτικές δυνάμεις με τις οποίες δεν συμφωνούν απαραίτητα. Μοιάζουν όμως σαν να ιεραρχούν ως σημαντικότερη την αντίθεση «ελευθερίες - ολοκληρωτισμός» από άλλες που μέχρι τον καιρό της επιδημίας ίσως ήταν πιο πρωταρχικές[27].

Η αναδιάταξη των κοινωνικών αιτημάτων, των διαχωριστικών γραμμών και των αντιπαραθέσεων πριν και μετά την επιδημία και την επιβολή δρακόντειων μέτρων περιορισμού των «κλασικών» ελευθεριών μοιάζει να υφέρπει στις διαμάχες στις οποίες ενεπλάκησαν και οι δυο, ο καθένας με το «σινάφι» του. Και μάλλον η αναδιάταξη αυτή δεν αφορά μόνο τη διανόηση. Αφορά πολύ περισσότερο κάθε πολιτικό και κοινωνικό υποκείμενο, αν θέλει να παίξει κάποιο ρόλο στην επόμενη μέρα των κοινωνιών[28], μια ημέρα που αναμένεται ταραγμένη και δύσκολη, με οξυμένες τις κοινωνικές αντιθέσεις, με τις εκμεταλλεζόμενες τάξεις σε δεινή κατάσταση και τις εξουσίες πιο θωρακισμένες από ποτέ στα μεταπολεμικά χρόνια. Πράγμα που μας οδηγεί αναπόδραστα και σε μια σημαντική διαφορά των δημόσιων παρεμβάσεων των Αγκάμπεν και Ιωαννίδη. Ο πρώτος προειδοποιεί μεν για την προοπτική του κράτους «κατάστασης εξαίρεσης» και της μαζικής κοινωνικής παλινδρόμησης (θυμίζοντας κάπως το παλαιό αναρχικό σύνθημα «Θάνατος στην επιβίωση!»), αλλά προδήλως η μέχρι τον Γενάρη πραγματικότητα του κόσμου δεν είναι καθόλου η επιλογή του. Άλλωστε όπως γράφει και ο ίδιος: «με κάποιον -έστω ασυνείδητο- τρόπο, η επιδημία ήταν ήδη εδώ: είναι φανερό ότι οι συνθήκες ζωής των ανθρώπων είχαν γίνει τέτοιες ώστε ένα ξαφνικό σημάδι ήταν αρκετό για να τις φανερώσει στην πραγματικότητά τους - δηλαδή ανυπόφορες, ακριβώς όπως μια επιδημία. Και, κατά μίαν έννοια, αυτό είναι το μόνο θετικό γεγονός που μπορεί να εξαχθεί από την παρούσα κατάσταση: αργότερα ίσως οι άνθρωποι αρχίσουν να αναρωτιούνται εάν ο τρόπος της ζωής τους ως τώρα ήταν σωστός»[29]. Για τον ελευθεριακό ριζοσπάστη η δυνατότητα του κράτους-Λεβιάθαν ήταν ήδη παρούσα στην επίφαση καπιταλιστικού κοινοβουλευτισμού και οι δυνατότητες που διανοίγονται στην παρούσα συγκυρία αφορούν όχι μια «ολική επαναφορά» στην προτεραία κατάσταση αλλά τη δυνατότητα μιας άλλης κοινωνίας. Ο

Ιωαννίδης, από την άλλη, μοιάζει να υπεραμύνεται της παρούσας κατάστασης πραγμάτων – έστω με επιμέρους κριτικές. Και το εγχείρημά του μοιάζει να συναντιέται με εκείνο του Αγκάμπεν καθώς βλέπει καθαρά τη ζοφερή προοπτική της παλινδρόμησης του κόσμου από την παρούσα κατάσταση σε μια «γυμνή ζωή», σε μια δυστοπία κοινωνικού ολοκληρωτισμού με αντάλλαγμα απλώς και μόνο την επιβίωση των ολοένα και πιο εξαθλιωμένων. Το αν και κατά πόσο και με τι όρους θα μπορέσει να συμπορευτεί ο ριζοσπαστικός λόγος και τα αιτήματα της κοινωνικής δικαιοσύνης με έναν «κλασικό» φιλελευθερισμό θα είναι προφανώς ένα από τα στοιχεία της επόμενης μέρας. Όπως και η τελική έκβαση των πραγμάτων, καθώς ο αντίπαλος και του ριζοσπαστισμού και του φιλελευθερισμού μπαίνει στη νέα συγκυρία ενισχυμένος όσο ποτέ. Βεβαίως, ο μεν Αγκάμπεν μοιάζει να είναι πολύ πιο απαισιόδοξος από τον Ιωαννίδη: πιστεύοντας πως η μετάλλαξη του κράτους σε αυταρχικότερες μορφές ενυπήρχε ήδη εν σπέρματι στις κοινωνίες και πριν φαίνεται να έχει πολύ λιγότερη εμπιστοσύνη στις αντιστάσεις σε έναν τέτοιο μετασχηματισμό ή στις παγίδες που μπορεί να κρύβει ακόμα και για τους κρατούντες[30]. Ο Ιωαννίδης πάλι από την μεριά μου μοιάζει να έχει μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στους μηχανισμούς αυτορρύθμισης του «συστήματος» και τοποθετείται ως εάν να πιστεύει πως στο τέλος θα επικρατήσουν η σωφροσύνη και ο ορθολογισμός. Ως εκ τούτου δίνει την «μάχη» του με μάλλον πιο επιθετικό, λιγότερο αμυντικό τρόπο και με σαφώς μεγαλύτερη αισιοδοξία. Όπως και να έχει η ζωή θα δείξει πως θα εξελιχθεί στο μέλλον αυτή η στιγμιαία «συνάντηση». Και, όπως προειδοποιούσε ένας άλλος Γάλλος φιλόσοφος πριν από δεκαετίες, «το μέλλον διαρκεί πολύ»...

[1] A. Badiou, “Circonstances 2”, Paris, Ligne et Manifeste, 2004

[2]
https://ilmanifesto.it/lo-stato-deccezione-provocato-da-un'emergenza-immotivata/?fbclid=IwAR17ciygOzmlpolNxACx8WMOzrPpePxJMN0Tns7ni69ZfwO_QzmHYeYXVv%5C

[3]
<https://www.statnews.com/2020/03/17/a-fiasco-in-the-making-as-the-coronavirus-pandemic-takes-hold-we-are-making-decisions-without-reliable-data/>

[4]
<https://www.aftoleksi.gr/2020/03/02/tzortzio-agkampen-katastasi-exairesis-prokaloymeni-mia-adikaiologiti-ektakti-anagki/>

[5]<https://sfiggandotherchimeras.wordpress.com/2020/03/28/%cf%83%ce%ba%ce%ad%cf%8>

8%ce%b5%ce%b9%cf%82-%cf%80%ce%ac%ce%bd%cf%89-
%cf%83%cf%84%ce%b7%ce%bd-
%ce%b5%cf%80%ce%b9%ce%b4%ce%b7%ce%bc%ce%af%ce%b1-%cf%84%ce%bf%cf%85-
giorgio-agamben/

[6]
<https://www.tanea.gr/2020/03/21/inbox/arthro-fotia-gia-ton-koronaio-einai-to-megalytero-fias-ko-tou-aiona/>

[7] <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-una-domanda>

[8] J. Ioannidis, (2005). Why Most Published Research Findings Are False, PLoS Med. 2005 Aug; 2(8): e124, doi: 10.1371/journal.pmed.0020124

[9] John P.A. Ioannidis, Cathrine Axfors, Despina G. Contopoulos-Ioannidis, (2020). Population-level COVID-19 mortality risk for non-elderly individuals overall and for non-elderly individuals without underlying diseases in pandemic epicenters, medRxiv preprint doi: <https://doi.org/10.1101/2020.04.05.20054361>

[10] Eran Bendavid, Bianca Mulaney, Neeraj Sood, Soleil Shah, Emilia Ling, Rebecca Bromley-Dulfano, Cara Lai, Zoe Weissberg, Rodrigo Saavedra-Walker, Jim Tedrow, Dona Tversky, Andrew Bogan, Thomas Kupiec, Daniel Eichner, Ribhav Gupta, John P.A. Ioannidis, Jay Bhattacharya, (2020). COVID-19 Antibody Seroprevalence in Santa Clara County, California, preprint doi: <https://doi.org/10.1101/2020.04.14.20062463>

[11]
<https://statmodeling.stat.columbia.edu/2020/04/19/fatal-flaws-in-stanford-study-of-coronavirus-prevalence/?fbclid=IwAR1wE216GWhjnb7z-K4gkkw3ijXvNnsvEhg1lzjt0nGa7NqaE8R89qrdQe8>

[12] <https://www.voltairenet.org/article209749.html>

[13] Imperial College COVID-19 Response Team, «Impact of Non-Pharmaceutical Interventions (NPIs) to Reduce COVID19 Mortality and Healthcare Demand», doi: 10.25561/77482

[14] <https://covid19.healthdata.org/united-states-of-america>

[15]

https://unherd.com/2020/04/which-epidemiologist-do-you-believe/?fbclid=IwAR0UhBCBZ9CIW-F1Lppw4Aj8JkWW_D8U3A4USa-3YoWwjE2ZXgUfBjXEbM

[16] Στοιχεία για τον αριθμό των κρουσμάτων και των θανάτων ανά χώρα προέρχονται από το <https://www.worldometers.info/coronavirus/> το <https://coronavirus.jhu.edu/map.html> και το <https://ourworldindata.org/coronavirus>

[17]

<https://ltccovid.org/2020/04/12/mortality-associated-with-covid-19-outbreaks-in-care-homes-early-international-evidence/>

[18]https://jamanetwork.com/journals/jama/fullarticle/2765524?utm_source=facebook&utm_campaign=content-shareicons&utm_content=article_engagement&utm_medium=social&utm_term=050220&fbclid=IwAR3RAX1dq2fEUtNliazkulu63O883SzFAtuEE1b7FNsGPnrf1ggNr2K1YNk#.Xqydrq4ViMk.facebook

[19] <https://euromomo.eu/graphs-and-maps#excess-mortality>

[20]<https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMc2009166?fbclid=IwAR2k8xAoZIDCd3yStWHl8GAhrv7F0SGW460VxCHxmUp3ETSShobHSSCx-VY#.XqnyXfuYo6g.facebook>; Jacqui Thornton (2020). Stroke: “striking reductions” are seen in number of people with symptoms seeking help BMJ 2020;369:m1406 doi: 10.1136/bmj.m1406 (Published 6 April 2020); https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMms2009984?query=featured_coronavirus&fbclid=IwAR19RKEoYYEAarBjLjliSUtGWsDsYnhf1ooOv246Qygm4mfJhqLwTE9A6Uk#.XqVZan62UWo.facebook; <https://www.nytimes.com/2020/04/06/well/live/coronavirus-doctors-hospitals-emergency-care-heart-attack-stroke.html>

[21]

https://kosmodromio.gr/2020/05/04/ask%ce%aeseis-politik%ce%aes-arithmhtik%ce%aes-oi-st/?fbclid=IwAR0X4-MWOj3PPcvLfVd-b_-LGyROe9AjSAo09iRaNIrIyaNkse5pMNYLfEc

[22]

https://www.typosthes.gr/diethni/211859_naomi-klain-dogma-toy-sok-giati-o-koronoios-einai-i-teleia-katastrofi

[23] <https://www.ft.com/content/5ff6469a-6dd8-11ea-89df-41bea055720b>

[24]

<https://avantgarde2009.wordpress.com/2020/04/27/ti-phge-straba-covid-kai-kosmos-meta-lockdown/?fbclid=IwAR1xtjcyMW0CYSmZW0x48aKWnu6XgWhpw4UH16o48Mffk0XD9XyiEQAW4-U>

[25] Υπάρχει όμως και μια άλλη λιγότερο θεατή πλευρά αυτής της μάλλον ασυνήθιστης «συνάντησης» λόγων ή καλύτερα μια ενδεχομένως αναπόδραστη επιστημολογική συνέπειά τους. Η σύγχρονη επιστήμη και ο κόσμος του μοντέρνου θεμελιώθηκαν πάνω στην αμφισβήτηση και απόρριψη του «αριστοτελικού τέλους», των «τελικών αιτιών» των φαινομένων του υλικού κόσμου, και εστίασαν στην μηχανιστική αιτιότητα των προς εξήγηση φαινομένων. Οι εξηγήσεις που «έρχονται από το μέλλον» περιορίστηκαν αποκλειστικά στο χώρο των θρησκειών και εν γένει του μεταφυσικού. Ωστόσο περιστάσεις όπως ετούτη μοιάζουν να υπενθυμίζουν πως και το επιστημονικό εγχείρημα παραμένει ριζωμένο σε αθεμελίωτες πεποιθήσεις, στην «πίστη» και σε μια απροσδιόριστη και εν πολλοίς αστήρικτη προσδοκία του μέλλοντος. Οι Ιωαννίδης και Αγκάμπεν στην παρούσα συνθήκη έρχονται να επιβεβαιώσουν (εκόντες-άκοντες) πως η σύγχρονη επιστήμη δεν γνωρίζει πάντα όσα κατά καιρούς διατείνεται (δηλαδή περίπου τα πάντα!), πως συχνά βάζει στη θέση τεκμηριωμένων αποδείξεων τις «διηγήσεις της γιαγιάς», πως αποδέχεται ευχαρίστως το ρόλο της θεραπευτίδας του κράτους και των κάθε λογής μεταλλάξεών του και πως όλα αυτά είναι σε θέση να τα κάνει μόνο επινοώντας ολοένα και καινούργιες τελεολογίες και μεταφυσικές προφητείες.

[26] <https://www.youtube.com/watch?v=cwPqmLoZA4s&t=68s> στο 1:11:20

[27] Η επιρρέπεια και των δυο σε κοινωνικές και φιλελεύθερες πολιτικές αντιμετώπισης της επιδημίας και η εναντίωσή τους σε κατασταλτικές και ανορθολογικές επιλογές λοιμοκάθαρσης μπορεί βέβαια να έχει πολύ πιο μακρινές αφετηρίες. Γνωρίζουμε για παράδειγμα πως η αρχαία ιατρική συγκροτήθηκε σε δυο «κοιτίδες» με μάλλον αντιθετική μεθοδολογία (Ackerknecht E.H., Ιστορία της Ιατρικής, Μαράθια, Αθήνα, 1998): η μεν Μεσοποταμιακή και Αιγυπτιακή ιατρική αρθρωνόμενη πάνω στην εμπειρία των παρασιτώσεων συνέλαβε την νόσηση ως προσβολή του οργανισμού από έναν εξωτερικό «ξενιστή» που πρέπει να αποβληθεί από το σώμα. Η Ιπποκρατική ιατρική αντιθέτως επιχείρησε να περιγράψει την νόσο ως διαταραχή της «ομοιόστασης», της σχέσης δηλαδή ενός οργανισμού με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον του αποσκοπώντας στην αποκατάσταση των διαταραγμένων σχέσεων και εστιάζοντας στην επίτευξη μιας νέας

ισορροπίας. Η ένταση ανάμεσα στα δυο αυτά μοντέλα σκέψης στην ιατρική διατηρήθηκε δια μέσου των αιώνων και αναπαράγεται μέχρι σήμερα παρά την αναδιοργάνωση της ιατρικής σκέψης σε μηχανιστική βάση από τον 18ο αιώνα και μετά (με πρώτες τις εργασίες του Βρετανού Ουίλιαμ Χάρβεϊ). Η αντίθεση αυτή εκδηλώνεται στην εποχή μας με την φαινόμενη ασυμβατότητα των πληθυσμιακών επιστημών της δημόσιας υγείας από την μια με την ατομικώς ασκούμενη κλινική ιατρική από την άλλη (Γ. Νικολαΐδης, Ιστορία των Επιστημών της Δημόσιας Υγείας, Συνάψεις/Ταξιδευτής, Αθήνα, 2008).

[28] Για παράδειγμα, είναι αμφίβολο αν από την πανσπερμία των ομαδοποιήσεων του εγχώριου ριζοσπαστισμού θα μπορέσουν να έχουν οποιαδήποτε συμμετοχή ή αξιοπιστία στις αντιθέσεις της επόμενης περιόδου εκείνες που δεν βρέθηκαν να διαδηλώνουν την ημέρα της Πρωτομαγιάς. Σε τελική ανάλυση, αν ο φόβος της «μόλυνσης» εξαιτίας του συγχρωτισμού υπερίσχυσε την 1η Μαΐου, τότε γιατί να μην υπερισχύσει και πάλι σε κάθε στιγμιότυπο των κοινωνικών αντιπαραθέσεων την επόμενη μέρα; Αν ο λεγκαλισμός απέναντι σε ένα κράτος «εξαίρεσης» υπερτερεί των δικαιωμάτων, τότε γιατί να μην επικρατήσει σε κάθε μελλούμενη περίσταση;

[29]

<https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-riflessioni-sulla-peste?fbclid=IwAR1bAE2CgsSNkC5KIVtxrSX3mrPue8PM07VfWzfgPXSTX2c64r0mADuXk8I>, μετάφραση στα ελληνικά:
<https://www.toperiodiko.gr/%cf%83%ce%ba%ce%ad%cf%88%ce%b5%ce%b9%cf%82-%cf%80%ce%ac%ce%bd%cf%89-%cf%83%cf%84%ce%b7%ce%bd-%ce%b5%cf%80%ce%b9%ce%b4%ce%b7%ce%bc%ce%af%ce%b1-%cf%84%ce%bf%cf%85-giorgio-agamben/#.Xq1T6Wgza7R>

[30] Ο πατερναλισμός της εξουσίας εγκυμονεί πάντα τον κίνδυνο η σημερινή πλατιά αποδοχή να μετατραπεί στο ακριβώς αντίθετό της όταν το σύστημα πάψει να μπορεί να αποδεικνύει την αποτελεσματικότητά του.

(*) Ο Γιώργος Νικολαΐδης είναι Ψυχίατρος, διδάκτορας Επιδημιολογίας και έχει σπουδάσει Φιλοσοφία της Ψυχικής Διαταραχής και Ψυχοδυναμική Θεωρία. Είναι Διευθυντής της Δ/σης Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού και Πρόεδρος της Επιτροπής Λανζαρότε του Συμβουλίου της Ευρώπης

[Πηγή](#)